

ESCRITORES DEL MÓN
GUIA DE RECURSOS I ORIENTACIONS DIDÀCTIQUES PER A
LES LITERATURES

ANNEX 2

CASSANDRA. BASE DE DADES DE GINECOCRÍTICA

EULÀLIA LLEDÓ i CUNILL

LLICÈNCIA D'ESTUDIS. MODALITAT A. CURS 2001-2002

Índex

AGRAÏMENTS	2
INTRODUCCIÓ A LA BASE DE DADES CASSANDRA	3
OBJECTIUS DE LA BASE DE DADES.....	4
ANTECEDENTS DE LA BASE.....	4
TRIA DE LA BASE DE DADES	5
PASSOS PER A L'ELABORACIÓ I EL CONTINGUT DE LA BASE	6
FEINA QUE AFECTA AL MATERIAL QUE S'HI RESSENYA I PRESENTA.....	6
REALITZACIÓ DE LA BASE DE DADES.....	7
CARACTERÍSTIQUES DEL MATERIAL CONTINGUT A LA BASE	9

Agraïments

He tingut el goig de fer aquesta llicència en molt bona companyia. Primer de tot, he de parlar del suport de les dues supervisores al llarg de tot el curs, Elena Losada per a les unitats didàctiques i Teresa Sancho per a la base de dades; amables, tant l'una com l'altra es van interessar també per la part que no els tocava supervisar. Teresa Sancho va poder recordar els seus temps d'editora: amb un llapis groc i sense mandra ha anat senyalant problemes i millores; també s'ha anat traient de la màniga capturadors d'imatges i d'altres estris portentosos i utilíssims.

Jordi Domingo del Centre de Recursos Pedagògics Baix Llobregat IV, ha estat, anava a dir un pare, però realment més aviat ha estat com una mare per a la base de dades; i com que en tot naixement hi ha d'haver una fada, Montse Roset ha exercit de tal.

Tant ella, com Manuela Rodríguez, com Mercè Otero s'han mirat i després han opinat, han suggerit i han aportat un munt d'idees. A Mercè Otero, a més, li dec que m'hagi deixat utilitzar les fitxes que vam començar a fer un llunyà ja 1989 i m'hagi donat barra lliure en els prestatges de la seva biblioteca. Begoña González, entre d'altres, ha estat una font de llibres i més llibres i sempre ha estat a punt per buscar referències i dades introbables.

He pogut fer un petit apèndix amb dos articles a les unitats didàctiques i un altre amb un article per a una de les unitats perquè, gentilment, cap dels llocs on s'havien publicat (l'editorial Laertes i la revista *Veus alternatives*) hi ha posat problemes. Josep Puig ha estat un atent i assequible enllaç amb l'Administració. A totes i a tots, moltes gràcies de tot cor.

Introducció a la base de dades Cassandra

Finalment, després de tant anar amunt i avall, havia arribat als prestatges on hi ha els llibres dels vius; de dones i homes; perquè avui dia gairebé hi ha tants llibres escrits per dones com per homes. O bé, encara que això no sigui ben bé veritat, encara que el sexe masculí continuï essent el més xerraire, no hi ha dubte que les dones ja no es limiten a escriure novel·les. Tenim els llibres de Jane Harrison sobre arqueologia grega; els de Vernon Lee sobre estètica; els de Gertrude Bell sobre Pèrsia. Existeixen llibres sobre tota mena de temes que fa un segle cap dona hauria abordat. N'hi ha de poemes, peces de teatre, n'hi ha de crítica; n'hi ha d'històries i biografies, llibres de viatge i llibres erudits i d'investigació.

Virginia Woolf. *Una cambra pròpia*, 1929

Aquesta llicència, com s'ha explicat amb més detall a la Memòria, s'ha concretat en l'elaboració de dos materials que, encara que interrelacionats entre si, són de diferent format, abast i utilització:

- la base de dades sobre llibres de crítica literària, anomenada *Cassandra*, que es presenta, s'explica i es troba en aquest Annex 2; i
- la sèrie d'unitats didàctiques *Esriptores del món* que s'introdueix i consta en l'Annex 1.

Un dels materials, doncs, la base que s'explica en aquest annex, es dedica fonamentalment al professorat i l'altre, la sèrie d'unitats didàctiques *Esriptores del món*, s'adreça bàsicament a l'alumnat.

Hi ha almenys un lligam explícit i específic entre les dues parts de la llicència. Em refereixo al plantejament d'un bloc que conté una sèrie d'exercicis per treballar la base de dades que hi ha en l'última de les cinc unitats didàctiques que es presenten en l'Annex 1. Es tracta justament, i no fruit és de la casualitat, de la unitat dedicada a la presentació, anàlisi i estudi de la crítica literària.

Objectius de la base de dades

A continuació, s'explica en què consisteix aquesta base de dades documental i les seves vicissituds.

Un dels dos objectius de la llicència era l'elaboració d'una base de dades bibliogràfica com a recurs de consulta o d'estudi per entendre i aprofundir aspectes de la literatura poc tractats. Havia de servir per posar a l'abast del professorat, o de qui consultés la base, una sèrie important de llibres que per diverses raons no són molt divulgats o coneguts (almenys la majoria) i, en canvi, són fonamentals per acarar un estudi de la literatura que sigui més global, ampli i que tingui menys restriccions. També, evidentment, per apropar i donar a conèixer al professorat i resta de públic interessat, l'obra de les escriptores, les anàlisis que han suscitat i els punts en comú i les disparitats que hi ha entre elles.

Aquesta tasca es podia haver plantejat com l'elaboració d'una bibliografia. Em va semblar, però, molt més interessant i útil plantejar-la i presentar-la com un seguit de fitxes bibliogràfiques organitzades en forma de base de dades; és a dir, en essència una bibliografia, sí, però una bibliografia que ha pres cos, una bibliografia encarnada, que no es limita al simple esquelet ja que, al marge de fornir moltes d'altres informacions, incloses les paraules clau o thesaurus de diferents camps, presenta un resum de cada llibre en la fitxa perquè qui la consulti pugui fer-se una idea molt més fidedigna i ajustada de si li interessa o no.

Antecedents de la base

Pel que fa al material d'aquesta base de dades, n'hi havia un antecedent en paper en la guia bibliogràfica inclosa al llibre (citat a la Memòria) *Dotze escriptores i una guia bibliogràfica* que vam realitzar Mercè Otero i jo mateixa cap a l'any 1994. Com el seu nom indica, l'última part del llibre conté prop d'una cinquantena de fitxes, no de llibres de creació sinó de llibres de crítica; aquest treball és el punt de partida de la base de dades que presento, ja que aquí es recuperen, en bona part refetes, actualitzades i acompanyades de més informació, moltes de les fitxes que allà es presentaven.

Tria de la base de dades

La base *Cassandra* consisteix, doncs, en una base de dades documental de llibres dedicats a la literatura sobre autors antigues, modernes, i les seves corresponents aproximacions didàctiques i fonamentacions teòriques; aquest últim aspecte prou desconegut i força menystingut encara actualment, cosa que ocasiona, en part, la minimització i l'ocultació de les literatures escrites per dones i les consegüents mancances a l'hora d'acabar qualsevol ensenyament sobre literatura tant a l'ESO com a batxillerat.

Aquesta base de dades, a part de la versió en CD-rom que n'oferirà el Departament, s'hauria d'acabar penjant a Internet com a recurs per al professorat ja que d'aquesta manera es podria completar i anar posant al dia contínuament.

Quan vaig presentar al concurs per a les llicències retribuïdes la memòria on plantejava la feina que portaria a terme en cas d'aconseguir la llicència, vaig apuntar que, en principi, havia pensat per fer la base de dades en una base relacional, concretament en una base Access. Ara, després d'estudiar conjuntament amb la doctora Teresa Sancho (la supervisora d'aquest apartat de la llicència) els tipus de bases existents, així com les bases disponibles, vam desestimar la utilització d'una base relacional, ja que no són les que millor s'adeqüen a una base de dades bibliogràfica, i ens vam decantar per una base de dades de tipus documental. Una de les condicions imprescindibles de la base és que havia de ser a l'abast del professorat; finalment, la triada va ser una base de dades documental Idealist 3 (per comoditat l'anomeno base de dades, encara que no és exactament una base de dades sinó un programa gestor de bases de dades documentals).

Aquesta decisió va venir determinada bàsicament per cinc motius:

- a) per tal d'utilitzar una base de dades documental, tria lògica ja que es tracta d'una base de dades bibliogràfica i aquesta classe de bases acostumen a ser d'aquest tipus,
- b) per la possibilitat de lligar aquesta base amb d'altres bases de dades bibliogràfiques,
- c) perquè en ser una base que es maneja als centres de recursos, és al CD-rom de *Catàleg de Recursos* dels expressats centres i, per tant, és a l'abast del professorat,

- d) perquè permetia adaptar amb certa facilitat alguna de les bases amb què els centres de recursos fitxen els seus materials. Era absurd intentar inventar-se una base partint de zero com si no n'hi hagués cap, donat que ja hi ha molta experiència i pràctica sobre la seva realització, és a dir, n'hi ha força de fetes i a més pensades i dissenyades per especialistes en la matèria, gent, doncs, que en sap molt més que jo que evidentment no en sóc,
- e) perquè és molt versàtil i fàcilment traslladable, és a dir, es pot vessar en molt poc temps i sense gaires trastorns, a d'altres formats, fins i tot, si es volgués, a una base de dades relacional com Access.

Passos per a l'elaboració i el contingut de la base

Ha calgut molta feina i de molt diversa índole per portar aquesta base de dades a bon port. Es pot distingir clarament entre dos tipus de feina.

- A. Feina que afecta al material que s'hi ressenya i fitxa.
- B. Realització pròpiament de la base de dades.

Feina que afecta al material que s'hi ressenya i presenta

Evidentment, perquè existeixi realment una base de dades, per una banda, s'ha de saber, comptar i donar forma al que hi ha d'anar i, per d'altra, s'ha de dissenyar la base en qüestió de cara a introduir-li-ho. Normalment, els trets del futur contingut de la base en marquen moltes de les seves característiques i també, ¿per què no dir-ho?, les peculiaritats i possibilitats de la base determinen la manera de presentar-ne el contingut. Les bases són un bell exemple de l'adequació contingut-forma (de vegades d'alguna petita inadequació i grinyolament).

A molts grans trets els passos per recopilar i crear el que conté la base de dades passen per la:

1. selecció de llibres, revistes i textos d'investigació, d'assaig i de crítica; així com alguns dels dedicats a coeducació. Això vol dir molts tipus de consulta i de tot tipus:
 - 1.1. catàlegs,

- 1.2. col.leccions,
 - 1.3. bibliografies especialitzades i,
 - 1.4. de vegades no tan especialitzades,
 - 1.5. consultes verbals o escrites a persones enteses en la matèria,
 - 1.6. consultes a Internet,
 - 1.7. consultes a l'ISBN.
2. Lectura de tot aquest material (i aquí s'ha de fer bona una de les regles d'or que cita P.D. James al seu llibre *La hora de la verdad*, a l'hora de fer crítica literària, regla que postula que s'ha de llegir cada llibre i en la seva *totalitat* (l'autora es dedica també a la investigació policíaca), norma que sembla una veritat de peu de banc, és a dir, òbvia, però que en ocasions no es compleix).
 3. Elaboració de la fitxa bibliogràfica de cada llibre.
 4. Entrada de materials a la base.

Com es pot comprendre, la majoria d'aquests passos no es donen estrictament l'un darrere l'altre, sinó que de manera gairebé simultània es van fer els tres, sobretot a mida que el que es va llegint i fixant porta a noves lectures i a noves recerques bibliogràfiques i a l'elaboració de noves fitxes que, al seu torn, porten a noves lectures i feina de ressenya...

Realització de la base de dades

Un cop triada, la construcció de la base de dades va ser prou treballosa i difícil pel simple fet que sóc professora de llengua i literatura i no d'informàtica i només tenia una certa experiència amb la base de dades relacional Access ja que la vaig utilitzar en relació amb les feines que he portat a terme amb diccionaris. El meu bagatge era limitat, doncs.

També a molts grans trets els passos per construir la base de dades han passat per:

1. tria del programa gestor de bases de dades documentals (Idealist 3),

2. tria d'una de les bases d'Idealist 3 amb què els centres de recursos fitxen els seus materials que fos viable i compatible amb les informacions que es volien posar de manifest,
3. estudi de la base i acarament amb els llibres, revistes i altre material ressenyat per concretar i acotar els camps,
4. construcció d'una pantalla amb els comandaments i les icones adequades per poder treballar,
5. disseny i construcció de la base a partir d'un model preestablert,
 - 5.1. eliminació d'alguns dels camps existents,
 - 5.2. adequació d'alguns dels camps existents,
 - 5.2.1. selecció de les paraules clau en els camps que aquestes paraules estan predeterminades i codificades,
 - 5.3. establiment provisional dels camps de la base,
 - 5.3.1. creació de les paraules clau en els camps que aquestes paraules no estan predeterminades sinó que són lliures,
 - 5.4. disseny provisional d'una pantalla d'entrada a la base,
 - 5.5. creació d'un comptador automàtic de fitxes,
6. establiment més o menys definitiu dels camps de la base,
7. disseny d'un format de visualització,
8. disseny de formats d'impressió,
9. entrada de fitxes bibliogràfiques a la bases de dades,

Com per a la selecció i ressenya dels llibres i revistes que conformen el contingut de la base, també en aquest cas la majoria d'aquests passos no es poden donar estrictament l'un darrere l'altre, sinó que va haver-hi anades endavant i enrere, marrades, pèrdues del camí i dreceres.

Moltes de les modificacions i fins i tot eliminacions de camps es van fer a mesura que s'introduïen fitxes; a l'igual que per portar a terme la selecció de paraules clau, tant en els camps predeterminats com en els lliures.

Fins i tot, paral·lelament a l'hora que s'introduïa el material, es van haver de modificar icones i comandaments. Com per al contingut de la base, una cosa portava a

l'altre i en aquest cas va ser determinant la varietat de les revistes i llibres seleccionats i fitxats.

Característiques del material contingut a la base

A l'hora de començar a parlar del material contingut a la base, abans de res he de fer constar que la primera decisió que vaig prendre va ser nodrir-la de material escrit en format paper, és a dir, basar-la fonamentalment en llibres i revistes i deixar de banda la resta de formats (CD, articles penjats a Internet, etc.).

El segon que he de dir és que malgrat que la crítica literària feminista, en qualsevol de les seves vessants (teoria, recuperació d'autores, recuperació de textos, catàlegs, bio-bibliografies, recuperació de la tradició, genealogia, establiment de lligams entre autores, relació entre obres, estudi de les característiques comunes en l'obra de les escriptores, anàlisi dels trets divergents, compilació segons gèneres, temes fonamentals...) comença a tenir una producció considerable i més d'un grapat d'obres que ja són clàssiques, és notable la poca incidència que té en català o castellà. La producció autòctona, encara que molt tímidament va creixent, és minsa i no hi ha una política de traduccions sistemàtica, això s'agreuja si es té en compte que s'està parlant, a més, d'un camp realment ampli, extens i multicairat.

De tota manera, tant en castellà com en català (encara que en molt menor grau) hi ha una sèrie de col·leccions dedicades totalment o en part a l'anàlisi, a la teorització o a fer conèixer i posar de manifest les literatures de les escriptores. Pel que fa a les publicacions en català, es compta amb el fons de la col·lecció "Clàssiques Catalanes" de la desapareguda laSal, edicions de les dones, que entre 1983 i 1989 va publicar catorze volums (alguns dels quals són dobles) dedicats bàsicament a la recuperació de la literatura de dones –els pròlegs d'alguns dels llibres són peces importants pel que fa a la crítica– i algun directament a la crítica. Una altra editorial també, ¡ai, lassa!, desapareguda, va dedicar dues col·leccions a les literatures de les escriptores, em refereixo a l'àmbit "Espai de dones" i dins d'ell, a la col·lecció "Clàssiques" de les Edicions de l'Eixample.

Les col·leccions més importants (i segur que me'n deixaré), pel que fa a la recuperació i a l'edició de la producció en llengua castellana, són la col·lecció "Biblioteca de Escritoras", iniciada el 1989 per l'Editorial Castalia i l'Instituto de la Mujer. Quant als estudis teòrics, malgrat que no és una col·lecció dedicada a la

literatura, la col.lecció “Feminismos”, començada el 1990 per l’Editorial Cátedra, la Universitat de València i l’Instituto de la Mujer, ara per ara, mostra una sana tendència a dedicar-hi part dels seus títols.

Força col.leccions editen amb certes regularitats llibres de crítica literària: la mítica i veterana “Antrazyt” d’Icaria (Adrienne Rich, per exemple); de la mateixa editorial la sèrie Mujeres y culturas dins una col.lecció que es diu aproximadament Acadèmia. La col.lecció “cuadernos inacabados” filla també de la benemèrita laSal, que des que aquesta editorial va plegar, és a redós de la madrilenya Horas y horas. “Palabra en el tiempo” de Lumen, especialista en Virginia Woolf, un dels puntals de la ginecocrítica. També la sèrie Cultura y Diferencia. Teorías feministas y cultura contemporánea dins la col.lecció “Pensamiento crítico / Pensamiento utópico” de l’editorial Anthropos.

També cal fer esment dels molts centres (i per aquesta raó no els enumero) que hi ha a moltes universitats espanyoles d’això que s’ha convingut a batejar com a “estudis de gènere” o “estudis de les dones”. Força d’aquests centres, es dediquin a la literatura o no, tenen revista pròpia (*Duoda, Lectora...*), publiquen força en les premses universitàries (és notable la incidència de llibres d’universitats andaluses en la base, per exemple) i editen també arran de congressos o jornades específiques. Penso que ressenyar-los té un plus de sentit ja que en general tenen una distribució restringida, per no dir-ne difícil. En aquesta mateixa línia, he procurat fitxar llibres provinents de llatinoamèrica perquè són llibres de molt escassa difusió a la Península, sembla que hi hagi més d’un oceà de separació.

Sense tenir gens ni mica la pretensió de ser exhaustiva, ni tan sols mínimament completa, ja que contínuament surten obres noves i sempre se n’escapen de les ja publicades per molt a l’aguait que s’intenti estar, procuraré donar notícia de la major quantitat possible de llibres publicats sobre la qüestió amb les lògiques limitacions personals i de temps (en aquest sentit la base s’hauria de veure com un primer pas de cara a recopilar llibres de ginecocrítica).

La lectora o el lector veurà que la ressenya que se’n fa, varia d’un llibre a un altre, especialment en el resum; alguns llibres, per les seves característiques de miscel·lània o d’aplec d’articles molt diversos, simplement s’inventarien i se n’anuncia el contingut; d’altres, però, pel seu caràcter emblemàtic, per la importància que han tingut -i tenent per a la literatura com per al pensament, pel seu interès com a obra de creació (estic pensant en un llibre com, per exemple, *Una cambra pròpia* de la gran Virginia Woolf, o qualsevol altre d’aquesta autora), se’n fa una ressenya una mica més àmplia i sentida.

La lectora o el lector veurà també, que hi ha obres que estan ressenyades no tant per estar totalment dedicades a la ginecocrítica (parcialment, de tota manera, sempre hi estan), sinó per la importància que han tingut i tenen en la formulació de la teoria feminista i en l'avenç del pensament del moviment feminista en qualsevol de les seves vessants; aquesta teoria i pensament són, en definitiva (amb una evident i lògica retroalimentació), els motors de la ginecocrítica; és per això, juntament amb el fet que totes les obres d'aquest tipus que s'han ressenyat (estic pensant en llibres com *Sobre mentiras, secretos y silencios* d'Adrienne Rich o *No creas tener derechos* de la Llibreria de Dones de Milà), tenen una connexió o altra, algun apartat o apartats dedicats a la literatura, que es justifica la seva inclusió en la base de dades.

Vull fer constar que en la selecció no s'ha inclòs cap llibre dedicat a una sola autora a menys que en el llibre es parli també, amb una certa extensió, de literatura en general, d'altres autores o autors, o d'altres llibres. Decisió tan salomònica com injusta: hi ha llibres dedicats a una sola autora que són un autèntic compendi de crítica literària (tinc al cap, per exemple, algunes de les obres dedicades a Teresa d'Àvila).

A la base consten com a excepció tres llibres escrits en anglès, es tracta de *Women Writers of Spain, Spanish Women Writers. A Bio-Bibliographical Source Book* i *The Bloomsbury Guide to Women's Literature*. Hi són, perquè com els seus títols deixen veure, són sengles catàlegs o guies d'escriptores, amb la inclusió de les que aquí més interessin: les de l'Estat espanyol en una llengua o altra, a causa del gran interès que tenen de cara a les literatures hispàniques.